

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Marea Cameră)

18 ianuarie 2022*

„Trimitere preliminară – Libera prestare a serviciilor – Articolul 49 TFUE – Directiva 2006/123/CE – Articolul 15 – Onorarii ale arhitecților și ale inginerilor – Tarife obligatorii minime – Efect direct – Hotărâre de constatare a neîndeplinirii obligațiilor intervenită în cursul procedurii în fața unei instanțe naționale”

În cauza C-261/20,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Bundesgerichtshof (Curtea Federală de Justiție, Germania), prin decizia din 14 mai 2020, primită de Curte la 15 iunie 2020, în procedura

Thelen Technopark Berlin GmbH

împotriva

MN,

CURTEA (Marea Cameră),

compusă din domnul K. Lenaerts, președinte, domnul L. Bay Larsen, vicepreședinte, domnul A. Arabadjiev, doamnele A. Prechal, K. Jürimäe, domni C. Lycourgos, E. Regan, S. Rodin (raportor), doamna I. Ziemele și domnul J. Passer, președinți de cameră, domni M. Ilešič, F. Biltgen, P. G. Xuereb, N. Piçarra și doamna L. S. Rossi, judecători,

avocat general: domnul M. Szpunar,

grefier: doamna M. Krausenböck, administratoare,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 3 mai 2021,

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru Thelen Technopark Berlin GmbH, de M. Schultz, Rechtsanwalt;
- pentru MN, de V. Vorwerk și H. Piorreck și ulterior de V. Vorwerk, Rechtsanwältin;
- pentru guvernul neerlandez, de M. K. Bulterman, M. L. Noort, M. H. S. Gijzen și J. Langer, în calitate de agenți;

* Limba de procedură: germana.

– pentru Comisia Europeană, de L. Armati, L. Malferrari, W. Mölls și M. Kellerbauer, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 15 iulie 2021,

pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 49 TFUE, precum și a articolului 15 alineatul (1), alineatul (2) litera (g) și alineatul (3) din Directiva 2006/123/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 12 decembrie 2006 privind serviciile în cadrul pieței interne (JO 2006, L 376, p. 36, Ediție specială, 13/vol. 58, p. 50).
- 2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între Thelen Technopark Berlin GmbH (denumită în continuare „Thelen”), pe de o parte, și MN, pe de altă parte, în legătură cu plata unor onorarii acestuia din urmă.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

- 3 Considerentul (6) al Directivei 2006/123 enunță:
„Aceste bariere [în calea libertății de stabilire a prestatorilor în statele membre și în calea liberei circulații a serviciilor între statele membre] nu pot fi eliminate numai prin aplicarea directă a articolelor [49 și 56 TFUE], întrucât, pe de o parte, soluționarea lor caz cu caz prin proceduri privind încălcarea dreptului [Uniunii] împotriva statului membru în cauză ar fi, în special după extindere, extrem de complicată pentru instituțiile naționale și [ale Uniunii] și, pe de altă parte, ridicarea mai multor bariere necesită o coordonare prealabilă a sistemelor juridice naționale, inclusiv instituirea cooperării administrative. Astfel cum a fost recunoscut de către Parlamentul European și Consiliu[ul Uniunii Europene], un instrument legislativ [al Uniunii] face posibilă obținerea unei autentice piețe interne pentru servicii.”
- 4 Articolul 2 alineatul (1) din această directivă prevede:
„Prezenta directivă se aplică serviciilor furnizate de prestatori stabiliți într-un stat membru.”
- 5 Articolul 15 din directiva menționată prevede:
„(1) Statele membre examinează dacă în cadrul sistemului lor juridic se impune oricare dintre cerințele menționate la alineatul (2) și se asigură că oricare astfel de cerințe sunt compatibile cu condițiile stabilite la alineatul (3). Statele membre își adaptează actele cu putere de lege și actele administrative în așa fel încât acestea să fie compatibile cu aceste condiții.

(2) Statele membre examinează dacă sistemul lor juridic condiționează accesul la o activitate de servicii sau exercitarea acesteia de oricare dintre următoarele cerințe nediscriminatorii:

[...]

(g) tarife obligatorii minime și/sau maxime pe care trebuie să le respecte prestatorul;

[...]

(3) Statele membre verifică dacă cerințele menționate la alineatul (2) îndeplinesc următoarele condiții:

(a) nediscriminare: cerințele nu trebuie să fie direct sau indirect discriminatorii în funcție de cetățenie sau naționalitate sau, în ceea ce privește societățile, în funcție de situarea sediului social;

(b) necesitate: cerințele trebuie să fie justificate printr-un motiv imperativ de interes general;

(c) proporționalitate: cerințele trebuie să fie adecvate pentru a garanta îndeplinirea obiectivului urmărit; acestea nu trebuie să depășească ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivului urmărit și nu trebuie să fie posibilă înlocuirea acestor cerințe cu alte măsuri mai puțin restrictive care permit atingerea aceluiași rezultat.

[...]”

Dreptul german

6 Tarifele arhitecților și ale inginerilor sunt reglementate prin Verordnung über die Honorare für Architekten- und Ingenieurleistungen (Honorarordnung für Architekten und Ingenieure – HOAI) [Regulamentul privind onorariile pentru serviciile arhitecților și ale inginerilor (onorarii ale arhitecților și ale inginerilor – HOAI)] din 10 iulie 2013 (BGBl. 2013 I, p. 2276, denumit în continuare „HOAI”).

7 Articolul 1 din HOAI are următorul cuprins:

„Prezentul regulament reglementează calculul remunerațiilor prestațiilor de bază ale arhitecților și ale inginerilor (contractanți) cu sediul în Germania, în măsura în care respectivele prestații de bază sunt menționate în prezentul regulament și sunt furnizate de pe teritoriul german.”

8 Articolul 7 alineatele 1, 3 și 5 din această reglementare prevede:

„(1) Onorariile se bazează pe convenția scrisă încheiată de părțile contractante în momentul efectuării comenzii și se încadrează în tarifele maxime și minime stabilite de prezentul regulament.

[...]

(3) Tarifele minime stabilite în prezentul regulament pot fi reduse în cazuri excepționale prin intermediul unei convenții scrise.

[...]

(5) În lipsa unei convenții scrise contrare încheiate în momentul efectuării comenzii, se prezumă în mod irefragabil că părțile au convenit tarifele minime în conformitate cu prevederile alineatului 1.

[...]”

Litigiul principal și întrebările preliminare

- 9 La 2 iunie 2016, Thelen, o societate imobiliară, și MN, un inginer, au încheiat un contract de prestări de servicii de inginerie în cadrul căruia acesta din urmă s-a angajat să efectueze anumite prestații vizate de HOAI, în vederea realizării unui șantier programat la Berlin (Germania), în schimbul plății unor onorarii forfetare a căror valoare se ridică la 55 025 de euro.
- 10 După rezilierea acestui contract printr-o scrisoare din 2 iunie 2017, MN a facturat prestațiile efectuate într-o factură finală de onorarii întocmită în luna iulie 2017 pe baza valorilor minime prevăzute la articolul 7 din HOAI. În acest scop, luând în considerare cuantumul plăților deja efectuate de Thelen, acesta a sesizat Landgericht Essen (Tribunalul Regional din Essen, Germania) pentru a solicita plata sumei restante datorate de 102 934,59 euro, majorată cu dobânzi și cu cheltuieli de procedură.
- 11 Prin hotărârea din 28 decembrie 2017, această instanță a obligat Thelen la plata sumei de 100 108,34 euro, majorată cu dobânzi.
- 12 Thelen a formulat apel împotriva acestei hotărâri la Oberlandesgericht Hamm (Tribunalul Regional Superior din Hamm, Germania), care, printr-o hotărâre din 23 iulie 2019, a modificat în parte hotărârea menționată, obligând Thelen la plata sumei de 96 768,03 euro, majorată cu dobânzi.
- 13 Thelen a declarat recurs împotriva acestei hotărâri la Bundesgerichtshof (Curtea Federală de Justiție, Germania), care este instanța de trimitere în prezenta cauză, solicitând respingerea în totalitate a cererii formulate de MN.
- 14 Instanța de trimitere amintește că Curtea a constatat în Hotărârea din 4 iulie 2019, Comisia/Germania (C-377/17, EU:C:2019:562), și a confirmat în Ordonanța din 6 februarie 2020, hapeg dresden (C-137/18, nepublicată, EU:C:2020:84), incompatibilitatea HOAI cu articolul 15 alineatul (1), alineatul (2) litera (g) și alineatul (3) din Directiva 2006/123, fără a se pronunța însă asupra compatibilității HOAI cu articolul 49 TFUE.
- 15 Or, potrivit acestei instanțe, soluționarea recursului depinde de aspectul dacă articolul 15 alineatul (1), alineatul (2) litera (g) și alineatul (3) din Directiva 2006/123 are efect direct în cadrul unui litigiu care se poartă exclusiv între particulari, astfel încât aplicarea articolului 7 din HOAI ar trebui înlăturată în vederea soluționării acestui litigiu.
- 16 Instanța de trimitere subliniază, pe de o parte, că din articolul 4 alineatul (3) TUE și din articolul 288 al treilea paragraf TFUE rezultă că statele membre sunt ținute să atingă rezultatul prevăzut de o directivă și, pe de altă parte, că această obligație revine tuturor autorităților statelor membre, inclusiv autorităților jurisdicționale, obligația respectivă implicând în special faptul că

aceste din urmă autorități sunt ținute, în cea mai mare măsură posibilă, să interpreteze dreptul lor intern în conformitate cu dreptul Uniunii. Totuși, această instanță precizează că principiul interpretării conforme nu poate fi utilizat ca temei pentru o interpretare *contra legem* a dreptului național.

- 17 În această privință, instanța de trimitere arată că o interpretare a HOAI conformă cu Directiva 2006/123 nu este posibilă în speță. Articolul 7 din HOAI nu ar putea fi interpretat în sensul că nu se aplică unei convenții privind onorariile care prevede onorarii în quantum inferior valorilor minime prevăzute de HOAI. Din HOAI ar reieși că o astfel de convenție este nulă, cu excepția a câteva cazuri excepționale care nu corespund situației în discuție în litigiul principal. Astfel, instanța de trimitere consideră că o interpretare a HOAI potrivit căreia ar fi permis să se deroge de la valorile minime prevăzute de această legislație ar constitui o interpretare *contra legem* a dreptului național.
- 18 Instanța menționată precizează că autorii ultimei versiuni a HOAI erau conștienți de posibila incompatibilitate a baremelor care sunt stabilite de acesta cu Directiva 2006/123, dar au considerat, în mod eronat, că o puteau remedia prin restrângerea, la articolul 1 din HOAI, a domeniului de aplicare al acestei legislații la situații pur interne.
- 19 Instanța de trimitere consideră, prin urmare, că soluționarea recursului depinde în esență de aspectul dacă articolul 15 alineatul (1), alineatul (2) litera (g) și alineatul (3) din Directiva 2006/123 are efect direct în cadrul unui litigiu care se poartă exclusiv între particulari, în sensul că aplicarea articolului 7 din HOAI ar trebui, în cazul în care Curtea răspunde în mod afirmativ la această întrebare, să fie înlăturată, iar recursul admis. Or, instanța de trimitere observă că respectiva chestiune a fost lăsată în mod expres deschisă în Ordonanța din 6 februarie 2020, *hapeg dresden* (C-137/18, nepublicată, EU:C:2020:84), astfel încât trimiterea preliminară este necesară.
- 20 Instanța de trimitere arată că, deși Curtea a constatat deja că articolul 15 din Directiva 2006/123 are efect direct și se aplică chiar și în situații pur interne, persistă totuși îndoieli cu privire la aspectul dacă articolul 15 din Directiva 2006/123 are efect direct în cadrul unui litigiu care se poartă exclusiv între particulari. În această privință, instanța menționată citează jurisprudența Curții potrivit căreia dispozițiile unei directive nu pot fi invocate între particulari nici măcar în cazul în care statele membre, precum în speță Republica Federală Germania, au omis să transpună această directivă sau au transpus-o incorect. Or, în cauza principală, cele două părți din litigiu ar fi tocmai particulari.
- 21 Instanța de trimitere apreciază că reiese din jurisprudența Curții că o directivă nu poate crea obligații în sarcina particularilor, astfel încât aceasta nu poate, în principiu, să fie invocată în cadrul unui litigiu care se poartă exclusiv între particulari pentru a înlătura aplicarea reglementării unui stat membru contrare directivei respective. Potrivit instanței de trimitere, nu poate exista o diferență după cum o directivă poate impune obligații directe particularilor sau îi poate priva direct de drepturi subiective conferite acestora de dreptul național, precum, în speță, privarea unui inginer sau a unui arhitect de tarifele minime prevăzute de dreptul național. În plus, instanța de trimitere consideră că litigiul principal nu se încadrează în cazurile excepționale în care Curtea a recunoscut un efect direct al directivelor în cadrul unor litigii care se poartă exclusiv între particulari.

- 22 Pe de altă parte, instanța de trimitere apreciază că, deși HOAI nu vizează decât situații pur interne, problema dacă această legislație încalcă articolul 49 TFUE, care nu ar fi fost tranșată de Curte, se poate dovedi pertinentă pentru soluționarea litigiului principal. În această privință, instanța menționată amintește că, în temeiul principiului supremației dreptului Uniunii, dispozițiile tratatelor și actele instituțiilor direct aplicabile au ca efect să facă inaplicabilă de plin drept orice dispoziție națională contrară, chiar și în cadrul unui litigiu care se poartă exclusiv între particulari.
- 23 În aceste condiții, Bundesgerichtshof (Curtea Federală de Justiție) a hotărât să suspende procedura și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:
- „1) Din dreptul Uniunii, în special din articolul 4 alineatul (3) TUE, din articolul 288 al treilea paragraf TFUE și din articolul 260 alineatul (1) TFUE, rezultă că, în cadrul unei proceduri judiciare în curs între particulari, prevederile articolului 15 alineatul (1), alineatul (2) litera (g) și alineatul (3) din Directiva [2006/123] au efect direct, în sensul că nu mai sunt aplicabile dispozițiile naționale contrare acestei directive care figurează la articolul 7 din [HOAI], potrivit cărora tarifele minime stabilite în [baremul prevăzut la acest articol] pentru serviciile de planificare și de supervizare furnizate de arhitecți și de ingineri – cu anumite excepții – sunt obligatorii, iar o convenție [încheiată] cu arhitecți sau cu ingineri [care prevede] onorarii inferioare tarifelor minime este lipsită de efect?
- 2) În cazul unui răspuns negativ la prima întrebare:
- a) Reglementarea de către Republica Federală Germania a tarifelor minime obligatorii pentru serviciile de planificare și de supervizare furnizate de arhitecți și de ingineri, care figurează la articolul 7 din HOAI, constituie o încălcare a libertății de stabilire prevăzute la articolul 49 TFUE sau a altor principii generale ale dreptului Uniunii?
- b) În cazul unui răspuns afirmativ la cea de a doua întrebare litera a): dintr-o astfel de încălcare rezultă că, în cadrul unei proceduri judiciare în curs între particulari, reglementările naționale privind tarifele minime obligatorii (în speță articolul 7 din HOAI) nu mai sunt aplicabile?”

Cu privire la întrebările preliminare

Cu privire la prima întrebare

- 24 Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă dreptul Uniunii trebuie interpretat în sensul că o instanță națională sesizată cu un litigiu care se poartă exclusiv între particulari este obligată să lase neaplicată o reglementare națională care stabilește, cu încălcarea articolului 15 alineatul (1), alineatul (2) litera (g) și alineatul (3) din Directiva 2006/123, valori minime ale onorariilor pentru serviciile arhitecților și ale inginerilor și care prevede nulitatea convențiilor care derogă de la această reglementare.
- 25 Pentru a răspunde la prima întrebare, trebuie amintit, în primul rând, că principiul supremației dreptului Uniunii consacră preeminența dreptului Uniunii asupra dreptului statelor membre și impune tuturor autorităților statelor membre să asigure efectul deplin al diverselor norme ale Uniunii Europene, întrucât dreptul statelor membre nu poate aduce atingere efectului recunoscut acestor diferite norme pe teritoriul statelor menționate (Hotărârea din 24 iunie 2019, Popławski, C-573/17, EU:C:2019:530, punctele 53 și 54, precum și jurisprudența citată).

- 26 Acest principiu impune în special instanțelor naționale, în vederea garantării efectivității ansamblului dispozițiilor dreptului Uniunii, să interpreteze, în cea mai mare măsură posibilă, dreptul lor intern în conformitate cu dreptul Uniunii și să recunoască particularilor posibilitatea de a obține repararea prejudiciului atunci când drepturile lor sunt afectate de o încălcare a dreptului Uniunii imputabilă unui stat membru (Hotărârea din 24 iunie 2019, Popławski, C-573/17, EU:C:2019:530, punctul 57).
- 27 Mai precis, Curtea a statuat în repetate rânduri că o instanță națională, sesizată cu un litigiu care se poartă exclusiv între particulari, este obligată, atunci când aplică dispozițiile de drept intern adoptate în vederea transpunerii obligațiilor prevăzute de o directivă, să ia în considerare ansamblul normelor de drept național și să le interpreteze, în cea mai mare măsură posibilă, în lumina textului, precum și a finalității acestei directive pentru a ajunge la o soluție conformă cu obiectivul urmărit de aceasta (Hotărârea din 15 ianuarie 2014, Association de médiation sociale, C-176/12, EU:C:2014:2, punctul 38 și jurisprudența citată, precum și Hotărârea din 4 iunie 2015, Faber, C-497/13, EU:C:2015:357, punctul 33).
- 28 Principiul interpretării conforme a dreptului național cunoaște însă anumite limite. Astfel, obligația instanței naționale de a se referi la conținutul unei directive atunci când interpretează și aplică normele relevante de drept intern este limitată de principiile generale de drept și nu poate fi utilizată ca temei pentru o interpretare *contra legem* a dreptului național (a se vedea în acest sens Hotărârea din 15 ianuarie 2014, Association de médiation sociale, C-176/12, EU:C:2014:2, punctul 39 și jurisprudența citată, precum și Hotărârea din 13 decembrie 2018, Hein, C-385/17, EU:C:2018:1018, punctul 51).
- 29 În speță, după cum s-a arătat la punctul 17 din prezenta hotărâre, instanța de trimitere consideră că o interpretare a reglementării naționale în discuție în litigiul principal, astfel cum reiese aceasta din articolul 7 din HOAI, conformă cu cerințele prevăzute la articolul 15 alineatul (1), alineatul (2) litera (g) și alineatul (3) din Directiva 2006/123 ar fi *contra legem*.
- 30 Or, în al doilea rând, trebuie arătat că, în cazul în care nu poate să procedeze la interpretare a reglementării naționale conformă cu cerințele dreptului Uniunii, principiul supremației dreptului Uniunii impune ca instanța națională însărcinată cu aplicarea, în cadrul competenței sale, a dispozițiilor dreptului menționat să asigure efectul deplin al acestora, lăsând neaplicată dacă este necesar, din oficiu, orice dispoziție contrară a legislației naționale, chiar ulterioară, fără a trebui să solicite sau să aștepte eliminarea prealabilă a acesteia pe cale legislativă sau prin orice alt procedeu constituțional (a se vedea în acest sens Hotărârea din 24 iunie 2019, Popławski, C-573/17, EU:C:2019:530, punctul 58 și jurisprudența citată).
- 31 În aceste condiții, trebuie să se țină seama și de celelalte caracteristici esențiale ale dreptului Uniunii și în special de natura și de efectele juridice ale directivelor (a se vedea în acest sens Hotărârea din 24 iunie 2019, Popławski, C-573/17, EU:C:2019:530, punctul 59).
- 32 Astfel, o directivă nu poate, prin ea însăși, să creeze obligații în sarcina unui particular și, prin urmare, nu poate fi invocată ca atare împotriva acestuia în fața unei instanțe naționale. În temeiul articolului 288 al treilea paragraf TFUE, caracterul obligatoriu al unei directive, pe care se întemeiază posibilitatea de a o invoca, există numai pentru „fiecare stat membru destinat”, Uniunea neavând competența de a edicta în mod general și abstract, cu efect imediat, obligații în sarcina particularilor decât în cazurile în care i se atribuie competența de a adopta regulamente. Prin urmare, chiar în cazul în care este clară, precisă și necondiționată, o dispoziție a unei directive nu permite instanței naționale să înlăture o dispoziție a dreptului său intern care este

contrară acesteia dacă, procedând astfel, ar fi impusă o obligație suplimentară unui particular (Hotărârea din 24 iunie 2019, Popławski, C-573/17, EU:C:2019:530, punctele 65-67, precum și jurisprudența citată).

- 33 Rezultă că o instanță națională nu este ținută, numai în temeiul dreptului Uniunii, să lase neaplicată o dispoziție a dreptului său național contrară unei dispoziții a dreptului Uniunii dacă această din urmă dispoziție este lipsită de efect direct (Hotărârea din 24 iunie 2019, Popławski, C-573/17, EU:C:2019:530, punctul 68), fără a se aduce însă atingere posibilității instanței respective, precum și a oricărei autorități administrative naționale competente de a înlătura, în temeiul dreptului intern, orice dispoziție de drept național contrară unei dispoziții de drept al Uniunii lipsite de un asemenea efect.
- 34 În speță, Curtea a statuat deja, desigur, că alineatul (1) al articolului 15 din Directiva 2006/123 poate produce un efect direct în măsura în care, la a doua teză a acestui alineat, articolul menționat stabilește în sarcina statelor membre o obligație necondiționată și suficient de precisă de a-și adapta actele cu putere de lege și actele administrative în așa fel încât acestea să fie compatibile cu condițiile prevăzute la alineatul (3) al articolului amintit (a se vedea în acest sens Hotărârea din 30 ianuarie 2018, X și Visser, C-360/15 și C-31/16, EU:C:2018:44, punctul 130).
- 35 Totuși, această dispoziție este invocată în speță, ca atare, într-un litigiu între particulari, cu scopul de a înlătura o reglementare națională care îi este contrară.
- 36 Or, dacă articolul 15 alineatul (1), alineatul (2) litera (g) și alineatul (3) din Directiva 2006/123 ar fi aplicat în cadrul litigiului principal, MN ar fi privat, în temeiul acestei dispoziții, de dreptul său, întemeiat pe articolul 7 din HOAI, de a pretinde tarifele care sunt menționate în acesta și, prin urmare, ar fi obligat să accepte tariful stabilit în contractul în discuție în litigiul principal. Jurisprudența amintită la punctele 32 și 33 din prezenta hotărâre exclude totuși posibilitatea ca un astfel de efect să fie recunoscut acestei dispoziții numai în temeiul dreptului Uniunii.
- 37 Prin urmare, instanța de trimitere nu este obligată, numai în temeiul acestui drept, să lase neaplicat articolul 7 din HOAI, chiar dacă acesta din urmă este contrar articolului 15 alineatul (1), alineatul (2) litera (g) și alineatul (3) din Directiva 2006/123.
- 38 Aceste considerații nu pot fi repuse în discuție de Hotărârea din 4 iulie 2019, Comisia/Germania (C-377/17, EU:C:2019:562), în care Curtea a statuat că, prin menținerea tarifelor obligatorii pentru serviciile de planificare ale arhitecților și ale inginerilor prevăzute la articolul 7 din HOAI, Republica Federală Germania nu își îndeplinise obligațiile care îi reveneau în temeiul articolului 15 alineatul (1), alineatul (2) litera (g) și alineatul (3) din Directiva 2006/123.
- 39 Desigur, în temeiul articolului 260 alineatul (1) TFUE, în cazul în care Curtea constată că un stat membru a încălcat oricare dintre obligațiile care îi revin în temeiul tratatelor, acest stat este obligat să ia măsurile pe care le impune executarea hotărârii Curții. În plus, rezultă dintr-o jurisprudență constantă că instanțele și autoritățile administrative naționale competente sunt ținute să adopte toate dispozițiile pentru a facilita realizarea efectului deplin al dreptului Uniunii și pentru a lăsa astfel, dacă este necesar, neaplicată o dispoziție națională contrară dreptului Uniunii (a se vedea în acest sens Hotărârea din 13 iulie 1972, Comisia/Italia, 48/71, EU:C:1972:65, punctul 7, și Hotărârea din 16 decembrie 2010, Seydaland Vereinigte Agrarbetriebe, C-239/09, EU:C:2010:778, punctele 52 și 53, precum și jurisprudența citată).

- 40 Cu toate acestea, Curtea a statuat deja că hotărârile pronunțate în temeiul articolelor 258-260 TFUE au în primul rând ca obiect definirea îndatoririlor statelor membre în cazul neîndeplinirii obligațiilor lor, iar nu conferirea de drepturi particularilor, fiind stabilit că aceste drepturi decurg nu din hotărârile menționate, ci din înseși dispozițiile dreptului Uniunii (a se vedea în acest sens Hotărârea din 14 decembrie 1982, *Waterkeyn și alții*, 314/81-316/81 și 83/82, EU:C:1982:430, punctele 15 și 16). Rezultă că instanțele și autoritățile administrative naționale competente nu sunt ținute, numai în temeiul unor astfel de hotărâri, să lase neaplicată, în cadrul unui litigiu între particulari, o reglementare națională contrară unei dispoziții a unei directive.
- 41 Acestea fiind precizate, trebuie amintit, în al treilea rând, că partea lezată de neconformitatea dreptului național cu dreptul Uniunii s-ar putea prevala de jurisprudența care decurge din Hotărârea din 19 noiembrie 1991, *Francovich și alții* (C-6/90 și C-9/90, EU:C:1991:428), pentru a obține, dacă este cazul, reparația prejudiciului suferit (a se vedea în acest sens Hotărârea din 15 ianuarie 2014, *Association de médiation sociale*, C-176/12, EU:C:2014:2, punctul 50 și jurisprudența citată).
- 42 În această privință, trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe constante, principiul răspunderii statului pentru prejudiciile cauzate particularilor prin încălcări ale dreptului Uniunii care îi sunt imputabile este inerent sistemului tratatelor pe care aceasta se întemeiază (Hotărârea din 4 octombrie 2018, *Kantarev*, C-571/16, EU:C:2018:807, punctul 92 și jurisprudența citată).
- 43 Astfel, revine fiecăruia dintre statele membre sarcina de a se asigura că particularii obțin repararea prejudiciului care le este cauzat prin nerespectarea dreptului Uniunii, indiferent de autoritatea publică autoare a acestei încălcări și indiferent de autoritatea căreia îi revine, în principiu, potrivit dreptului statului membru în cauză, sarcina acestei reparații (Hotărârea din 4 octombrie 2018, *Kantarev*, C-571/16, EU:C:2018:807, punctul 93 și jurisprudența citată).
- 44 În plus, Curtea a statuat în mod repetat, referitor la condițiile de angajare a răspunderii statului pentru prejudicii cauzate particularilor prin încălcări ale dreptului Uniunii care îi sunt imputabile, că particularii vătămați au un drept la reparație dacă sunt îndeplinite trei condiții, și anume ca norma de drept al Uniunii încălcată să aibă ca obiect conferirea de drepturi particularilor, încălcarea acestei norme să fie suficient de gravă și să existe o legătură directă de cauzalitate între respectiva încălcare și prejudiciul suferit de acești particulari (Hotărârea din 4 octombrie 2018, *Kantarev*, C-571/16, EU:C:2018:807, punctul 94 și jurisprudența citată).
- 45 Rezultă de asemenea dintr-o jurisprudență constantă că punerea în aplicare a acestor condiții care permit stabilirea răspunderii statelor membre pentru prejudiciile cauzate particularilor prin încălcări ale dreptului Uniunii trebuie, în principiu, să fie efectuată de instanțele naționale, în conformitate cu orientările furnizate de Curte pentru a proceda la respectiva punere în aplicare (Hotărârea din 4 octombrie 2018, *Kantarev*, C-571/16, EU:C:2018:807, punctul 95 și jurisprudența citată).
- 46 În speță, trebuie amintit că Curtea a hotărât deja că, prin menținerea tarifelor obligatorii pentru serviciile de planificare ale arhitecților și ale inginerilor prevăzute la articolul 7 din HOAI, Republica Federală Germania nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul articolului 15 alineatul (1), alineatul (2) litera (g) și alineatul (3) din Directiva 2006/123 (a se vedea în acest sens Hotărârea din 4 iulie 2019, *Comisia/Germania*, C-377/17, EU:C:2019:562) și că această dispoziție se opune unei asemenea reglementări naționale, în măsura în care interzice să se convină, în

contracte încheiate cu arhitecți sau cu ingineri, tarife inferioare valorilor minime determinate potrivit tarifelor menționate (a se vedea în acest sens Ordonanța din 6 februarie 2020, hapege dresden, C-137/18, nepublicată, EU:C:2020:84, punctul 21).

- 47 Rezultă de asemenea din jurisprudența constantă a Curții că o încălcare a dreptului Uniunii este vădit gravă atunci când a continuat în pofida pronunțării unei hotărâri prin care se constată neîndeplinirea obligațiilor imputată, a unei hotărâri preliminare sau a unei jurisprudențe consacrate a Curții în materie, din care rezultă caracterul ilicit al comportamentului în cauză (Hotărârea din 5 martie 1996, Brasserie du pêcheur și Factortame, C-46/93 și C-48/93, EU:C:1996:79, punctul 57, precum și Hotărârea din 30 mai 2017, Safa Nicu Sepahan/Consiliul, C-45/15 P, EU:C:2017:402, punctul 31).
- 48 Având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, trebuie să se răspundă la prima întrebare că dreptul Uniunii trebuie interpretat în sensul că o instanță națională sesizată cu un litigiu care se poartă exclusiv între particulari nu este ținută, numai în temeiul dreptului menționat, să lase neaplicată o reglementare națională care stabilește, cu încălcarea articolului 15 alineatul (1), alineatul (2) litera (g) și alineatul (3) din Directiva 2006/123, valori minime ale onorariilor pentru serviciile arhitecților și ale inginerilor și care prevede nulitatea convențiilor care derogă de la această reglementare, fără a se aduce însă atingere, pe de o parte, posibilității acestei instanțe de a înlătura reglementarea menționată în temeiul dreptului intern în cadrul unui asemenea litigiu și, pe de altă parte, dreptului părții lezate de neconformitatea dreptului național cu dreptul Uniunii de a solicita repararea prejudiciului care i-a fost astfel cauzat.

Cu privire la a doua întrebare

- 49 Prin intermediul celei de a doua întrebări, instanța de trimitere solicită în esență să se determine dacă articolul 49 TFUE trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări naționale care stabilește valorile minime pentru serviciile arhitecților și ale inginerilor și care prevede nulitatea convențiilor care derogă de la această reglementare.
- 50 În această privință, trebuie amintit că dispozițiile Tratatului FUE în materia libertății de stabilire, a liberei prestări a serviciilor și a liberei circulații a capitalurilor nu își găsesc, în principiu, aplicarea într-o situație în care toate elementele se limitează la interiorul unui singur stat membru (Hotărârea din 15 noiembrie 2016, Ullens de Schooten, C-268/15, EU:C:2016:874, punctul 47 și jurisprudența citată).
- 51 Or, astfel cum reiese din decizia de trimitere, litigiul principal se caracterizează prin elemente care se limitează toate la interiorul Republicii Federale Germania. Astfel, niciun element din dosarul de care dispune Curtea nu indică faptul că o parte din litigiul principal este stabilită în afara teritoriului Republicii Federale Germania sau că serviciile în discuție în litigiul principal au fost prestate în afara acestui teritoriu.
- 52 În această privință, este necesar să se arate că Curtea, sesizată de o instanță națională în contextul unei situații în care toate elementele se limitează la interiorul unui singur stat membru, nu poate, fără indicarea respectivei instanțe în acest sens, să considere că cererea de interpretare preliminară privind dispozițiile Tratatului FUE referitoare la libertățile fundamentale este necesară pentru soluționarea litigiului pendinte în fața instanței menționate. Astfel, elementele concrete care permit să se stabilească o legătură între obiectul sau circumstanțele unui litigiu, în care toate

elementele se limitează la interiorul statului membru în cauză, și articolul 49, 56 sau 63 TFUE trebuie să reiasă din decizia de trimitere (a se vedea în acest sens Hotărârea din 15 noiembrie 2016, Ullens de Schooten, C-268/15, EU:C:2016:874, punctul 54).

- 53 În consecință, într-o situație precum cea în discuție în litigiul principal, revine instanței de trimitere sarcina să indice Curții, în conformitate cu cele impuse la articolul 94 din Regulamentul de procedură al Curții, motivul pentru care, în pofida caracterului său pur intern, litigiul pendinte în fața sa prezintă un element de legătură cu dispozițiile dreptului Uniunii referitoare la libertățile fundamentale care face ca interpretarea preliminară solicitată să fie necesară pentru soluționarea respectivului litigiu (a se vedea în acest sens Hotărârea din 15 noiembrie 2016, Ullens de Schooten, C-268/15, EU:C:2016:874, punctul 55).
- 54 Or, întrucât nicio indicație în acest sens nu figurează în decizia de trimitere, prezenta întrebare nu poate fi considerată admisibilă (a se vedea în acest sens Hotărârea din 20 septembrie 2018, Fremoluc, C-343/17, EU:C:2018:754, punctul 33, Hotărârea din 14 noiembrie 2018, Memoria și Dall’Antonia, C-342/17, EU:C:2018:906, punctul 21, precum și Hotărârea din 24 octombrie 2019, Belgische Staat, C-469/18 și C-470/18, EU:C:2019:895, punctul 26).
- 55 Având în vedere considerațiile care precedă, este necesar să se constate că a doua întrebare este inadmisibilă.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 56 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Marea Cameră) declară:

Dreptul Uniunii trebuie interpretat în sensul că o instanță națională sesizată cu un litigiu care se poartă exclusiv între particulari nu este ținută, numai în temeiul dreptului menționat, să lase neaplicată o reglementare națională care stabilește, cu încălcarea articolului 15 alineatul (1), alineatul (2) litera (g) și alineatul (3) din Directiva 2006/123/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 12 decembrie 2006 privind serviciile în cadrul pieței interne, valori minime ale onorariilor pentru serviciile arhitecților și ale inginerilor și care prevede nulitatea convențiilor care derogă de la această reglementare, fără a se aduce însă atingere, pe de o parte, posibilității acestei instanțe de a înlătura reglementarea menționată în temeiul dreptului intern în cadrul unui asemenea litigiu și, pe de altă parte, dreptului părții lezate de neconformitatea dreptului național cu dreptul Uniunii de a solicita repararea prejudiciului care i-a fost astfel cauzat.

Semnături